

Кристина Шевчук
кандидат педагогічних наук, доцент,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ НАВЧАННЯ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

Сучасна початкова освіта активно реагує на потреби й запити учнів, зокрема через реалізацію диференційованого підходу до організації навчання. Особливої актуальності це набуває у процесі вивчення природничої освітньої галузі, яка спрямована на формування в учнів початкової школи елементарних наукових уявлень про світ природи, розвиток пізнавального інтересу, екологічної свідомості та дослідницьких навичок. Ще В.О. Сухомлинський наголошував на необхідності індивідуалізованого підходу: «до кожного учня треба підійти, побачити його труднощі, кожному необхідно дати тільки для нього призначене завдання» [8, с. 81]. Психолого-педагогічні дослідження підтверджують, що врахування відмінностей у темпі розвитку, здібностях і пізнавальних потребах молодших школярів підвищує ефективність навчання та мотивацію учнів до пізнання. Диференційоване навчання дає можливість кожному здобувачу освіти працювати на межі своїх можливостей і успішно опановувати знання та вміння у посиленому темпі, що особливо важливо для якісної початкової освіти.

Врахування індивідуальних особливостей, рівня навчальних досягнень, темпу засвоєння матеріалу та мотивації кожного учня є основою ефективної диференціації. Такий підхід дозволяє зробити освітній процес більш гнучким, особистісно орієнтованим і результативним.

Необхідність врахування індивідуальних особливостей учнів закріплена у ключових документах реформи освіти України. Згідно з Концепцією «Нова українська школа», освітній процес будується на засадах особистісно орієнтованої моделі, яка максимально враховує права дитини, її здібності,

потреби та інтереси, реалізуючи принцип дитиноцентризму. Відповідно, Державний стандарт початкової освіти (2018) визначає головним завданням сучасної початкової школи всебічний розвиток дитини – її талантів, здібностей, компетентностей і навичок. Це передбачає створення умов для розкриття потенціалу кожного учня, тобто фактично вимагає індивідуалізації та диференціації навчання на практиці [1, с. 5].

Диференціація навчання, за *педагогічним словником* (О. Савченко, В. Бондар), – це організація навчального процесу з урахуванням індивідуальних особливостей учнів: їхніх пізнавальних інтересів, здібностей, темпу засвоєння матеріалу, рівня навчальної мотивації та загального розвитку [6, с. 64]. Її метою є створення оптимальних умов для всебічного розвитку особистості.

На думку дослідниці О. Я. Савченко, диференціація в навчанні початкової школи сприяє забезпеченню доступності навчального матеріалу для всіх учнів, водночас надаючи змогу сильнішим реалізовувати свій потенціал, а учням з нижчим рівнем підготовки – уникати ситуацій неуспіху [5, с. 113]. Згідно з поглядами Л. Калініної, В. Лозової та Н. Бібік, диференціація є необхідною умовою реалізації особистісно орієнтованого навчання, що становить основу компетентнісного підходу у Новій українській школі.

Особливо значущим змістовним середовищем для реалізації диференціації є природнича освітня галузь. Її інтегрований і діяльнісний зміст (спостереження, експерименти, проєкти тощо) надає широкі можливості для адаптації завдань під різні рівні навчальних досягнень та інтересів молодших школярів. Таким чином, зміст природничої галузі в початковій школі створює сприятливі умови для диференційованого навчання, дозволяючи реалізувати принципи НУШ і забезпечити особистісно орієнтований розвиток кожного учня. Диференціація навчання дозволяє сформувати в молодших школярів стійкий пізнавальний інтерес до природного світу, розвивати дослідницькі вміння, логічне мислення, вміння працювати з інформацією. Це забезпечується завдяки варіативним формам навчальної діяльності: спостереженням, дослідженням, виконанням

проектів, практичних і творчих завдань, що відповідають індивідуальним можливостям учнів.

Реалізація диференційованого підходу в початковій природничій освіті передбачає: використання різнорівневих навчальних завдань, гнучке планування змісту і форм роботи, застосування інтерактивних методів навчання, створення комфортного навчального середовища, постійний моніторинг досягнень учнів [7, с. 48].

Особливу увагу в межах цієї галузі слід приділяти диференціації спостережень і дослідів – двох ключових форм навчально-пізнавальної діяльності, що забезпечують формування в молодших школярів дослідницьких умінь, уміння порівнювати, аналізувати, робити висновки. У природничій освіті диференціація означає варіативність завдань: учням пропонуються різні за складністю рівні спостережень, завдання для аналізу природних об'єктів, опису змін, проведення міні-дослідів з урахуванням їхнього вікового розвитку, навчального досвіду та темпу роботи.

Сучасні українські науковці, зокрема О. Я. Савченко, Л. Вовк та Н. Бібік, наголошують, що саме в процесі дослідження та спостереження розкривається справжній потенціал диференціації: учень виступає не пасивним спостерігачем, а активним учасником пізнання. Це вимагає від учителя гнучкості у підборі методів, вмінь організувати діяльність у групах, адаптувати завдання до навчальних можливостей класу.

Завдяки цілеспрямованій диференціації таких видів діяльності, як спостереження й дослідницька робота, природнича освіта перетворюється з пасивного засвоєння знань у захопливу пізнавальну подорож, яка розвиває і розум, і серце дитини.

Новітні підходи до диференціації дозволяють створити навчальне середовище, в якому кожна дитина відчуває успіх, діє в комфортному для себе темпі й одночасно рухається вперед у навчанні.

Важливе місце займає кооперативне навчання з гнучким групуванням. Учні працюють у малих групах, де кожен виконує посильну роль: один збирає

інформацію, інший записує, хтось оформлює, а ще хтось презентує. Це сприяє не лише засвоєнню знань, а й розвитку комунікативних навичок, навчанню один від одного. Вчитель змінює склад груп залежно від завдань, рівня підготовки чи інтересів учнів [2, с. 14].

Особливої уваги заслуговує використання ігрових методів та гейміфікації. Через гру діти з радістю засвоюють нові знання. Настільні ігри, рухливі ігри з навчальним змістом, онлайн-вікторини – усе це допомагає залучити дітей до пізнавальної діяльності. Ігри можуть бути побудовані з різними рівнями складності, що дозволяє здійснювати приховану диференціацію. Учень сам обирає свій рівень участі, отримуючи при цьому навчальні результати.

Розширюють можливості диференціації вивчення природничої освітньої галузі також цифрові технології. Освітні платформи, додатки, віртуальні лабораторії, інтерактивні ігри дозволяють адаптувати навчання до індивідуальних можливостей учнів. Такі ресурси часто дають змогу учителю відстежувати прогрес кожного і вчасно надавати підтримку.

Проектне навчання – ще один потужний інструмент для реалізації диференціації навчання. Кожен учень чи група може працювати над окремим аспектом теми, обираючи зручний формат результату: малюнок, плакат, виступ, модель, відео. Проекти інтегрують знання, формують дослідницькі та комунікативні навички, забезпечують залучення кожного учня відповідно до його можливостей [3, с. 89].

Застосування диференційованих методів у природничій галузі початкової школи забезпечує особистісно орієнтоване навчання, коли в центрі уваги – потреби і можливості кожного учня. Сучасні підходи – різнорівневі завдання, вибір активностей за інтересами, кооперативні форми, ігри, цифрові технології та проекти – дають змогу зробити уроки інтегрованого курсу «Я досліджую світ» захопливими і ефективними для різних дітей. Диференціація не лише підвищує успішність (адже більше учнів опановують програму на своєму рівні), а й формує у молодших школярів стійку пізнавальну мотивацію та впевненість у своїх

силах. Кінцева мета – щоб кожна дитина в атмосфері підтримки і розвитку могла сказати: «Я досліджую світ – і мені це під силу!».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бібік Н. М. Концептуальні засади реалізації змісту природничої освітньої галузі в Державному стандарті. *Початкова школа*. 2019. № 1. С. 4-8.
2. Кизик Л. М. Індивідуалізація навчання в умовах сучасної початкової школи. *Початкова школа*. 2021. № 6. С. 12-16.
3. Ляшенко О.І. Інтеграція і диференціація – два вектори сучасного освітнього процесу. *Компетентнісно орієнтоване навчання: виклики та перспективи : збірник матеріалів II Всеукраїнської науково- практичної інтернет-конференції*, м. Київ, 5 березня, 2020 р., Київ : Інститут педагогіки, 2020. С. 88-90.
4. Онопрієнко О. В. Методика інтегрованого навчання природознавства у початковій школі : навч. посіб. Київ : *Педагогічна думка*, 2017. 240 с.
5. Савченко О. Я. Дидактика вищої школи : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2012. 327 с.
6. Савченко О. Я., Боднар С.І. Педагогічний словник початкової школи. Київ: Генеза,2006. 288 с.
7. Сальник І. Диференціація та інтеграція навчання природничих дисциплін – дві сторони єдиного освітнього процесу. *Наукові записки: Проблеми природничо-математичної, технологічної та професійної освіти*. 2023. Вип. 1, С.44-55.
8. Якиманська І. С. Індивідуалізація навчання: теорія і практика : монографія. Київ : Знання, 2016. 284 с.